

Kolláth György

Egészségügy reform-(jel)mezben

A legtöbbünknek annyi köze van az egészségüghöz, hogy ha jön a baj, félünk, mindenünk sajog. A páciensek zöme ismeri a tapasztalatokon nyugvó medicina tételét. Gondolja: bármiféle újítás akkor jó neki, ha az ígért cél egybevág a saját tapasztalatával. Alapesetben érdektelen az egészségügy reformjának szakmai Bermuda-háromszöge, mely a következő: a) Kórházi ágyszám-mérséklés, az ún. kapacitás-szűkítés, s általa az egynapos sebészet, továbbá a rendelőintézeti járóbeteg-ellátás elképzelt feljavítása: súlypontáthelyezés. b) A vizitdíjjal és az ún. volumen-korláttal is „moderált” kereslet-visszafogás, és más, főként intézményi pénzügyi beavatkozás (kiigazítás, megszorítás) az elszabadult (országos!) kassza visszafogására. c) Harmadik (t)étel a területi ellátási „rend” újrarajzolása, s vele a korlátlan-parttalan orvosválasztás visszanyesése, s ezzel együtt a várólisták, előjegyzések beüzemelése. Azt remélve, hogy a nagyobb távolság ellenére mindenki színvonalasabb, biztonságosabb ellátáshoz jut, mondjuk a súlyponti centrumokban.

Három a magyar igazság, negyedik a ráadás. Az előbbieket farvizén, slusszként érkeznek - jam a vajaskenyéren? –az egy-, vagy több-biztosítási modellre való áttérés, mint a piacgazdaság, a verseny jogilag elrendelt beáramlása az avított struktúrába. Anamnézis, bővülő forrás, szektorsemlegesség, alternatív módok felkutatása, a csúcok rendberakása, páciensi önrendelkezés, jó közérzettel megosztott bizalom (egyelőre) nincs. A „recept” háromnegyedét a jogalkotó már megírta. Megkezdődött (szak)emberek elbocsátása, páciensek exodus, és a (politikai) felelősséget oda-vissza testáló egymásra mutogatás. Nincs ember, aki megmondhatná: vajon ez most a kezdet végre vagy a vég kezdete? Magam sem tudnám. Céлом, hogy az átalakítás pár elhanyagolt sarokpontját, követelményét vázoljam. Egy mondattal jellemezve: nem a „mit” a gond, hanem a „hogyan”, a „mikor”, a „kiért-miért”, és a „miből-Ubul”!

Jogállamban semmilyen cél sem szentesíti az eszközt. Nem elég, ha igazunk van: tiszta jogi metódus is tartoznék hozzá. Bárki kompetenciája csakis a többiekét, a gazdáét, és a játékszabályokat tisztelve juthat érvényre. Nem a Titanic süllyesztette el a jéghegyet, hanem fordítva. A jogi keretek között lehet bárki neandervölgyi vadember, de ha normát sért, közérdek őt megállítani. Tág mező az alkotmányosság, de mögötte vagy már nincsen semmi, vagy a diktatúra lopakodik, vagy az anarchia tör elő. Európában kormányzatilag intézkedni tilos fair összerendezés, korrekt érvelés és mindezekért való számadás, felelősség nélkül. Rendszer-reformnál kizárt az előzetes állatkísérlet, tehát ne nézzenek senkit kísérleti nyúlak. Alkotmányos alternatíva, az előnyök-hátrányok tárgyilagos mérlege mindig van: akkor is, ha nem keresik, ha nem találják.

Alapértékek nem lehetnek alku tárgyai, ezen belül szabad a gazda. Alapértékeink: plurális társadalmi-politikai rendszer, a kormányzat parlamenti ellenőrzése, alkotmányos hatalommegosztás, szociális piacgazdaság és demokratikus jogállamiság – az emberi jogok primátusa alapján. Egyetlen társadalmi alrendszer sem mehet szembe - még reform ürügyén, időlegesen sem - ezekkel. Átmenetiségünk a két rendszer határán főként az egészségügyben büntet. Ráadásul e téren sincs kimunkált, kreatív, magyar modell, sőt a külhoni modell-adaptációk esélyei is szétfoslóban vannak. X vagy Y modell egyaránt lehet jó és rossz nekünk, de vajmi kevés múlik a papírformán. Azok az adekvát honi környezet és az ottani menázi nélkül csak Patyomkin-falut érnének itthon. Ne modellt vizionáljunk, hanem biztosítékot keressünk arra: honnan hová kívánunk eljutni, és mi kell 8-10 lépésben mindehhez most, holnap és holnapután? Amerikai figyelmeztetés: nálunk a sarki rendőr fejébe verik, keressen, adjon választ 8 egybefüggő kérdésre. Ki, kivel, mikor, mit, hol, miért, miből, hogyan csinál(t)? Kevesebbel a mi reformjaink sem érhetnék be. Még háromig sem látunk előre.

Az időzavar sem alibi mindenre. Álságos arra hivatkozni, hogy de legalább végre már történt valami! Mintha mindegy volna: mi?! Ellenkezőleg: most már tényleg nem hibázhatunk, mivel se időnk, se pénzünk. Épp’ az a demokratikus jogállam emberi jogi alapállásának lényege, hogy egyetlen ember értelmetlen halálába is beleremeghet a rendszer. A jót is jól kell megtenni, a jó pedig az, ha a szisztéma egészéért érez, visel felelősséget a dirigens: képes és kész ennek megfelelni. A „csak ne ártani” interdiszciplináris elv: jogi, szervezési, irányítási parancs is. Demokráciában fedáksári a lakosság közérzete, véleménye! A változtatás jó célját közömbösítheti annak spród eszköze, szám-misztikája, átlag-szemlélete. Valaki szintetizálja a lépések együttesét? Látja bárki: mikor, miben és hol lehetnek okos szinergiák? A diktatúrában ez „zágson”, de egy demokratikus jogállamban - félre ne értsék! - elsőprő tényező.

Állandó baj, hogy a párt-politika diagnózis nélkül nyújt - rendszerint hevenyészett sajtótájékoztatót – terápiát: olyan is az. Másnap, másról szónokolnak: a bal és a jobb egymással van elfoglalva, a gőz zöme a kürtre megy, nem a kerekekre. Egészségügyünk magas lázzal küzd, krízisben van, de nincs kómában. A jelképes betegágy bal és jobb oldalán a két doki egymást teszteli (ahelyett, hogy tisztelné). A beteg állapota kielégítő, esélyei felemásak, közérzete pocsek.

A (reform)klíma is ilyen. Másfél évtized alap-problémái törnek fel, összeadódva, tiborci keserűséggel. Például így: még ha a változtatás elkerülhetetlen is, annak útja-módja-sorrendje sanyargató, pénztelen és végiggondolatlan.

Előre jutni csak a sokszereplős „játék” (fő)szereplőinek együttes akaratával lehetne. Egy aktor képes hatásosan kontrázni, főleg, ha erre oka van. Ilyen ok, ha a reform-megszállottak csapata rohammal venné be a végeket, de érzéketlen az általa gerjesztett mikro-klíma, az időzavar miatti szervezetlenség, a pénztelenség okozta melléfogások, elhárító manőverek iránt. Esetleg majd még - az áldozatot okolva - rájuk küldi a felügyeletet, hadd bírságozzon csak. Oki terápia sehol?

Intézményvezető szakemberek munkálkodtak a részkérdéseken, ám nekik nem tűnt fel egy politikai minimum: kellenek, de hol vannak, kik és mennyire motiváltak a kedvezményezettek? Feleslegesek, majd beletörődnek? Az emberek akaratuk, félelmeik ellenére boldogíthatók? Vélhették: ahogy lenyelték a vizitdíjat, megemésztik majd a kapacitás-szűkítést és a vegyes biztosítási metódust is? Apropos: mennyire lesz vegyes ez a rendszer? Ha elszúrják, talán úgy, mint a sumák hentes ló és liba kolbásza. Egy ló és egy liba húsát vegyíti, aztán eszi, nem eszi, nem kap mást a vendég? Ha e felvetés fölényesen semmibe vett mindegy, akkor a jó szándékú átalakítás nem tömény, rendszer-idegen paternalizmus - liberális (jel)mezben? Politikust nem, de államférfit, államnőt érdekelne mindaz, ami az eddigiekből túlélheti a következő választást. Látják, eldöntötték már: mi szól 1, 3, 5, 10 évre? A 4 éven túlmutató lépések ugyan nem 2/3-osak, de súlyos a kockázat, mert az együttműködési kultúra csekély.

Emberfeletti áldozatvállalás látszik a végeken, de mintha mindegy volna, azon immár alig múlik valami. Nem válik el élesen a jó és a rossz, továbbá a rendszer fogyatékosága, s a személyi hiba. A fogyókúrára szoruló intézmények nagy részében külső finanszírozási és irányítási válság, annak kezelésében pedig gazdáltság és szó-infláció mutatkozik. Többnyire hiteltelen a kommunikáció az ágazat egészében. Sok évig nem történt semmi, most viszont, csakis közgazdasági logika mentén, az Arany János utcából, körzővel és forráskivonással szabnák át a szisztéma egészét, minden szegletét. A túl sok beteg zavarja a kassza gazdáit. Alkotmányos kritériumokra, puha alapjogokra, szervezési-igazgatási megfontolásokra nemigen pazarolnak időt. Ideig-óráig egy bátor taktika elég, már ha a stratégia az, hogy nincs átfogó stratégia. Talán ambivalensen felismerték: Európában mindenre és annak az ellenkezőjére is van példa, következésképpen „lépni” kell, nem spekulálni. Gondolván: olyat tenni úgysem lehet, ami az ellenzéknek, pláne a vele feltöltődött önkormányzatoknak tetszene, akkor pedig a gyorsaság a fő, mert a következő választásokig elülhet a morgás. Alig(ha) várható.

Az egészségügyi ágazatban régóta nem úgy mennek a dolgok, ahogyan kéne, hanem úgy, ahogy még lehet. Az input kései, ambivalens és verbális jellegű, az output pedig e század kihívásaihoz képest eshetőleges, ínséges, nem rendszerelvű. 89 óta a felmorzsolódás, a térvésztes jelei nőnek: ui. a plurális, piaci elvű és jogállami ország-átalakítás az egészségügyet állva hagyta. Teret, időt, lépést veszítettünk, de az sem lehet jó ok az ész nélküli rohamozásra. A lepusztultság megfogyott tartaléka már nem bírna el két-három kisebb-nagyobb kudarcot.

Hippokratész első aforizmája modern fordításban: szükséges pedig, hogy ne csak maga az orvos járuljon a szükséges megtevéséhez, hanem a beteg, a környezete és a külső viszonyok is. A főbb körcikkekéből (genetikai alap, életmód, környezet, táplálkozás, egészségügyi ellátás) csupán 10-20 % volna az ellátó rendszer részaránya. A reform mégis ezt az egyet piszkálja: a többi egyelőre hidegen hagyja. Így a főbb egészségügyi mutatók terén nem lesz komoly javulás.

Az átalakítás lehetne profibb? Vannak hitelesítő módjai, mércéi? Igen!

Folytonos monitoring kell: kicsiben és nagyban. Aki e nélkül tesz vagy ígér intézkedést: hazárdírozik. Száz éve tanítjuk: az államot igazgatni annyi, mint előrelátni, szervezni, dönteni, koordinálni és ellenőrizni. Kezdődik a dolog a múlt és a jövő felderítésével, és zárul értékeléssel és visszacsatolással. Aki így jár el, tudatosan igazgat, aki beéri kevesebbel, az bátor hályogkovács. Ha van modern monitoring-munka, abból világosan kiolvasható: diszfunkció esetében mi történt és miért, mi a szisztéma bűne és mi emberi hiba? Kinek, hol és miért kell korigálnia káros vagy veszélyes helyzetet,

folyamatot? Nem történhetnék meg, ami gyakorta: felfokozott közállapotokat akarnak bármi áron lecsillapítani, s ezért beérik pót-cselekvéssel.

Belenyúlni egy rendszerbe mindig kockázatos, néha ráadásul rendszer-idegen is, mivel a kényszerű, pótlólagos rendcsinálás más elv – a szankcionálás – szerint szerveződik, mint ami eredetileg a szisztémát alkotta. Bizalmi elv nélkül a demokratikus szisztémánk lényege veszik el. Korrekt helyzetértékelésből már következnek, hogy mi igényel azonnali lépést, mihez van szükség időben és forrásokban is középtávra, és mi számít stratégiai, tartós iránynak. Ellenben ha 10-20-30 pont ezeket össze-vissza, súlyozatlanul, önkényesen tartalmazza, akkor garantáltan nem lesz egységes, hiteles, egymást erősítő lépés-sor belőlük. Független műhely által készített költség-haszon elemzés nélkül pedig biztosan elúszik a még oly nagy ívű koncepció, bejelentés is.

A modernizációnak is volna minimum-rendje. Ez 5 egybefüggő lépés megvalósítását igényli, feltételezi. A.) Indul a dolog logikailag a feladatok, vállalások, elkötelezettségek, kompetenciák felülvizsgálatával, áramvonalasításával. Fedőneve: államháztartási reform. B.) Az így megszürt és meggritkított feladat-térkép, állami elkötelezettség szabja meg a neki adekvát struktúrát: állandót, ideigleneset, non-profit vagy éppen vállalkozói karakterűt, közhatalmit vagy piacit, netán szak-önkormányzatit, más egyebet. A feladat szab meg szervezetet, nem pedig fordítva: a szervezet önérdeke-létére diktál. C.) A modernizált feladat, s a vele konform struktúra dönti el, miféle vezetés és stáb képes újszerű gyakorlatot, megvalósulást hozni. Nem pedig kap még egy esélyt, közszolgálati kegyelmet a sikertelen vezető, alája tesznek egy másik „birodalmat”, hátha tud vele kezdeni valamit. D.) A 4. lépés az előbbi három elhelyezése a meglévő közegben: azaz az irányítási, függelmi, együttműködési kapcsolatok hozzárendelése, hogy ne ellenséges, avagy légtérben mozogjon az új megoldás. Az első perctől tudja mindenki: ki kit irányít, számoltat be, ki kinek felelős. E.) Végül: a 4 lépcsőben elrendezett, új szisztémát el kell látni a jó működés feltételeivel. Idősávokat, személyi-tárgyi-pénzügyi feltételeket, garanciákat kell mellé tenni. Ezzel szavatolható, hogy több haszna lesz a változtatásnak, mint hátránya a régi mód elbizonytalanodásának. Ha az 5 lépcsőt együttvéve 100 %-nak tekintenénk, akkor a honi korszerűsítések elakadnak 20-25 %-nál. Ettől dőcög a rendszer, töredezett, partikuláris, alulfínanszírott a nekibuzdulás: frusztrált mindenki.

Politikai-pénzügyi placebo nem old meg semmit, és pláne nem adható el perfekt megoldásként. Ugyanez áll a több-biztosítós modellre, mint technikára is. Ha többen teszik ugyanazt, ettől a dolog néhol jobb, másutt rosszabb lesz, de mindenképpen drágább, mert a közbeiktatókat is ki kell fizetni. Önmagukat bebiztosítják, a többi néma csend. Verseny ott van, ahol kínálati többlet mutatkozik. A hiányra hajazó várólista és a piaci verseny igénye, éthosza együttvéve: durchmarshnak szán terített betli.

Egyetlen olyan intézményről nem hallani, amelyik jobb idejű pénzügyi félvévet zárhat a tavalyinál. Több területen egyszerre van közgazdasági, jogi, szakpolitikai és irányítási válság. Túlvezérelt a struktúra. Érdemi decentralizáció híján vízfejre emlékeztet a rendszer, ami valóságos szellemi központ nélkül ketyeg. Helyzete, perspektívája 10-15 éve - még most is - kimunkálatlan, irányítása PR-központú, zömmel a politikai széljárás szerint alakul. Áttörésre képes, elemeiben egységes, éveken át tervezhető forrásai, kiszámítható ösztönzői nincsenek.

Hiba volt a szűkített kapacitás szerződés-diktátuma az intézmény-fenntartó önkormányzatokkal. Van magánjog és közjog. Előbbiben egyenjogú és mellérendelt felek szerződnek. Utóbbiban hatóságnak alárendelt, de nem kiszolgáltatót ügyfelek várnak és félnek. Minisztérium-diktálta OEP-szerződés a tulajdonosokkal ez utóbbiak lekezelésére, megalázására pont jó, hosszabb távú együttműködésre alkalmatlan. A főhatóság képtelen partnerségben gondolkodni és cselekedni. Talán attól fél: ha pusztán az első kívánna lenni az egyenlők közül, kiviláglana gyengesége, érzéketlensége, koordinálatlansága, a rátermettség, a kompetencia hiánya. Oka van a távolságtartásnak, de ára is. Nagyobb számban gyűlnek a problémák országos, továbbá helyi, kistérségi, intézményi szinten, mint születnek fair megoldások. Ettől akár be is dőlhet a reform.

Elcsentem a világhálóról egy keserű versikét: „Félek, ha vár a kór-terem, Nekem ott babér nem terem, Ki-kihagy az uréterem”. Orvos mondta, avagy páciens?! Felelet borítékolva. A kuperta atipikus.